Consum de substàncies en dones víctimes i supervivents de violència de gènere en la parella íntima

María Teresa Rodríguez-Pérez[1] & Esperanza Vergara-Moragues[1,2,3]

[1]Facultad Grupo interdisciplinar para el abordaje de las desigualdades e inequidades de género en salud (GADIGS), Departamento de Psicología, Universidad de Cádiz (UCA)

[2]Instituto de Investigación e Innovación Biomédica de Cádiz (INiBICA)

[3]Red de Investigación en Atención Primaria de Adicciones (RIAPAD), ISCIII, Spain

Resum. El consum de substàncies en dones víctimes i supervivents de violència en la parella íntima està estretament relacionat amb experiències de violència, trauma psicològic i desigualtats socials. Aquestes dones tenen una prevalença més alta de consum de substàncies, que poden utilitzar com a estratègia per afrontar l'estrès emocional. La violència també pot causar conseqüències físiques, psicològiques i neurocognitives, així com dificultar l'accés als recursos de recolzament. L'estigmatització, les barreres sanitàries i la ausència d'una perspectiva de gènere agreugen aquesta situació. Per tant, és essencial entendre ambdós problemes conjuntament, així com tenir en compte els factors individuals, relacionals i estructurals que influeixen en el seu desenvolupament. Es destaca la necessitat d'implementar models integrals de prevenció i intervenció sensibles al gènere i al trauma, que faciliten l'accés al tractament, eviten la revictimització i promoguen la recuperació i el benestar de les dones.

Paraules clau. Violència de gènere, consum de substàncies, dones supervivents, addiccions, violència de parella, salut mental,

1. Ús de substàncies sensibles al gènere en l'àmbit de la salut

L'ús i els trastorns per ús de substàncies (SUD) són un problema important de salut pública d'origen multicausal amb un impacte significatiu tant en el nivell social com en el de salut, especialment entre la població jove i adulta (Grup ESPAD, 2025; Agència Europea de Drogues [EUDA], 2026; Eurostat, 2026; Observatori Espanyol de Drogues i Addiccions [OEDA], 2025a; OEDA, 2025b; Piñón-Blanco et al., 2026). La complexitat d'aquest fenomen requereix un enfocament des del model biopsicosocial que tinga en compte el context social i cultural amb una perspectiva de gènere que permeta una comprensió més profunda de les seues conseqüències, així com la identificació de factors predictius i protectors al llarg de la història vital de les persones (Estévez, 2024; Fonseca et al., 2021; Martínez Redondo, 2008; Romo Avilés, 2010; Strickland & Acuff, 2023).

Malgrat els avanços assolits fins ara en la literatura científica, persisteixen biaixos significatius sobre sexe i gènere en la recerca sobre addiccions. Aquests inclouen la infrarepresentació de dones en certs camps d'estudi i la baixa consideració de les variables de sexe i gènere en l'anàlisi dels resultats, cosa que limita la comprensió dels problemes relacionats amb l'ús de substàncies i les seues conseqüències (Ford et al., 2024; Montemitro et al., 2022; Schick et al., 2022). Tanmateix, incorporar la perspectiva de gènere en la recerca d'aquest camp no només consisteix a garantir una representació equilibrada d'homes i dones en la recerca o a identificar les diferències entre ambdós grups. Implica fer una mirada crítica a com els mecanismes socials i contextuals, com les normes i rols de gènere o les desigualtats estructurals entre homes i dones, poden influir tant en les motivacions i patrons de consum com en les seues conseqüències, l'estigmatització que experimenten les dones i/o les barreres que troben per a accedir als recursos d'atenció i tractament (Estévez, 2024; Martínez-Redondo, 2008; Martínez-Redondo & Rodríguez, 2026; Romo-Avilés et al., 2025; Romo-Avilés et al., 2024; Organització Mundial de la Salut [OMS], 2024). Des d'aquesta perspectiva, l'ús de substàncies no es pot entendre exclusivament com a un comportament individual, sinó com a un fenomen que es desenvolupa en contextos socials creuats per construccions socials de gènere que influeixen en diferents comportaments (Ariño, 2011; Ferrer & Bosch, 2005; Martínez-Redondo, 2008).

2. Violència de gènere entre parelles íntimes (VG) i les seues conseqüències

La violència basada en el gènere és una violació greu dels drets humans, amb repercussions socials, psicològiques i polítiques significatives (Bueso-Izquierdo & Moreno-Manso, 2024; Krantz & García-Moreno, 2005; Mas Mas, 2022; Terry, 2007). Concretament, la violència de gènere per part de la parella íntima (VG) inclou comportaments d'una parella o ex-parella que causen danys físics, psicològics i/o sexuals a les dones, incloent-hi comportaments controladors, amenaçadors i coercitius (Assemblea General de les Nacions Unides [AGNU], 1993; Organització Mundial de la Salut [OMS], 2026). A nivell internacional, gairebé una de cada tres dones que han mantingut una relació han patit violència física o sexual per part de la seua parella. (OMS, 2026). El 2024, unes 50.000 dones i nenes van ser assassinades arreu del món per les seves parelles o altres membres de la família, representant aproximadament el 60% dels homicidis intencionats de dones i nenes (Oficina de les Nacions Unides contra la Droga i el Crim [UNODC] i ONU Dones, 2025). A Espanya, l'última Macroenquesta sobre la Violència contra les Dones indica que el 30,3% de les dones de 16 anys o més han patit algun tipus de violència física, sexual, psicològica o econòmica per part de la seva parella o exparella al llarg de la seva vida (Delegació del Govern contra la Violència de Gènere [DGVG], 2025). Pel que fa a la seva expressió més extrema, des de l'inici dels registres oficials el 2003, un total de 1.383 dones han estat assassinades per les seves parelles o exparelles a Espanya. D'aquests, 48 van ser assassinats el 2025 i 42 fins ara el 2026, segons dades oficials disponibles a 17 d'octubre de 2026 (DGVG, 2026). Per tant, la VG no només és un greu problema de salut pública, sinó també una manifestació de desigualtats estructurals de gènere i relacions de poder que posen les dones en una posició de submissió i posen en risc les seves vides (De Miguel, 2005, citat a Martínez-Redondo & Arostegui Santamaría, 2021).

Més enllà de les seves manifestacions més extremes, el VGAP pot tenir conseqüències profundes en la salut física, psicològica i neuropsicològica de les dones (Daugherty et al., 2024; Fernández-Fillol et al., 2026; Hidalgo-Ruzzante et al., 2023; Pérez-González et al., 2026). A nivell físic, aquestes dones poden patir lesions, dolor crònic, malalties somàtiques, trastorns gastrointestinals, condicions del sistema nerviós central, asma o altres problemes respiratoris, dificultats per regular la resposta immune i/o cardiovascular, entre altres (Clemente-Teixeira et al., 2022; Coker et al., 2005; Dillon et

al., 2013; García-Linares et al., 2004; Loxton et al., 2017; OMS, 2012, 2021). En relació amb l'impacte psicològic o emocional, hi ha una alta prevalença d'alteracions psicopatològiques en dones víctimes de violència de gènere, que van des de reaccions adaptatives com por intensa, ansietat, sentiments de culpa i vergonya (OMS, 2021), fins al desenvolupament de depressió persistent, trastorns d'ansietat, trastorn d'estrès posttraumàtic (TEPT), trastorn d'estrès posttraumàtic complex (TEPT-C) i fins i tot ideació suïcida (Bacchus et al., 2018; Campbell, 2002; Fernández-Fillol et al., 2026; Vilariño et al., 2018). Entre les conseqüències neuropsicològiques de l'agressió física directa o l'impacte del trauma psicològic, les dones amb VAGA poden tenir deteriorament en processos cognitius com la percepció, l'atenció, la memòria o les funcions executives (Bueso-Izquierdo et al., 2021; Daugherty et al., 2024; Hidalgo-Ruzzante et al., 2023; Karr et al., 2024; Pérez-Gónzalez et al., 2026). Totes aquestes conseqüències tenen un impacte profund en la vida quotidiana de les dones víctimes i supervivents de la VG, que també han d'afrontar les repercussions socials derivades de les dinàmiques de control i dominació. Aquestes inclouen la pèrdua d'autonomia, l'afebliment de les xarxes de suport i la precarietat econòmica, factors que poden dificultar el desenvolupament de les activitats diàries i l'accés als recursos d'atenció i protecció. De la mateixa manera, aquestes circumstàncies poden augmentar la vulnerabilitat psicològica i afavorir, en certs casos, l'aparició de conductes de risc, conductes autolesionades o l'ús de substàncies com a estratègia d'afrontament per a la incomoditat (Beltrán-Arzate et al., 2021; Bueso-Izquierdo et al., 2021; Devries et al., 2013; Dillon et al., 2013; Expósito, 2021; OMS, 2021; Weiss et al., 2022a, 2022b).

3. Consum de substàncies en dones i parella íntima Violència de gènere (VG)

A Espanya, les substàncies més habitualment consumides per les dones són l'alcohol, el tabac, el cànnabis, els hipnosedius i els analgèsics opioides (Observatori Espanyol de Drogues i Addiccions [OEDA], 2025a). Tanmateix, aquests patrons presenten diferències rellevants quan es consideren les experiències de VBG. Les dones que han patit algun tipus de VBG al llarg de la seva vida tenen una prevalença més alta de consum d'alcohol (68,2% vs. 50,1%), tabac o cigarretes electròniques (32% vs. 16,1%), tranquil·litzants (24,9% vs. 15,2%) i antidepressius (16,3% vs. 8%) durant els 12 mesos previs a l'entrevista, en comparació amb aquelles que no han patit aquesta violència (Delegació Governamental contra la Violència Basada en el Gènere [DGVG], 2025).

En aquest sentit, hi ha una alta prevalença de la VG entre les dones amb problemes relacionats amb l'ús de substàncies, especialment entre aquelles que accedeixen a tractament per addiccions (Caldentey et al., 2017; Martínez-Redondo & Arostegui Santamaría, 2021; Mehr et al., 2023; Tirado-Muñoz et al., 2018). De la mateixa manera, s'ha descrit una associació entre l'exposició a la VG i un augment del risc de desenvolupar problemes relacionats amb l'ús de substàncies (Cafferky et al., 2018; Devries et al., 2014). Tanmateix, la relació entre els dos problemes és complexa i està condicionada per múltiples factors. Les experiències de VG poden contribuir a la iniciació o manteniment del consum, mentre que els problemes relacionats amb el consum poden augmentar certes situacions de vulnerabilitat, dificultar la recerca d'ajuda i afegir noves barreres per sortir d'una relació violenta (Martínez-Redondo & Arostegui Santamaría, 2021; Romo-Avilés et al., 2024).

Una de les explicacions proposades per entendre aquesta relació és el consum de substàncies com a estratègia per a la regulació emocional i l'afrontament del malestar psicològic derivat d'experiències de violència. En aquest sentit, algunes dones poden recórrer a l'alcohol, medicaments o altres drogues per alleujar temporalment la por, l'ansietat, l'estrès o els records traumàtics, així com per distanciar-se de les emocions doloroses (Beltrán-Arzate et al., 2021; Weiss et al., 2022a, 2022b). Aquesta interpretació és coherent amb la hipòtesi de l'automedicació proposada per Khantzian (1997), segons la qual l'ús de substàncies pot constituir un intent de regular o alleujar estats emocionals

intensos. A Espanya, les dades de la Macroenquesta sobre Violència contra les Dones de 2024 mostren que el 25,1% de les dones que han experimentat por física, sexual, emocional o en la seva parella admeten haver recorregut a medicació, alcohol o altres drogues per fer front al que va passar, un percentatge que puja al 32,9% entre les que han patit violència física o sexual (DGVG, 2025). En aquesta relació, el trauma i les seves conseqüències psicològiques són especialment rellevants. En particular, el trastorn d'estrès posttraumàtic (TEPT), una de les possibles conseqüències de les experiències de violència, s'ha associat amb la presència de problemes relacionats amb l'ús de substàncies. Algunes investigacions suggereixen que la simptomatologia posttraumàtica pot actuar com a mediador entre certes experiències de violència i problemes de consum (Sullivan et al., 2009), mentre que d'altres suggereixen que el TEPT pot intensificar la relació entre dificultats de regulació emocional i consum de substàncies (Weiss et al., 2022a). Tanmateix, aquesta relació no es pot entendre només a partir de factors individuals o psicològics, ja que les trajectòries de consum al llarg de la vida també estan condicionades per factors socials, culturals i estructurals, com les normes i expectatives de gènere, l'acceptabilitat social del consum, la disponibilitat de certes substàncies i medicaments, o les desigualtats i barreres en l'accés als recursos d'atenció (Mehr et al., 2023; Romo-Avilés et al., 2025; Organització Mundial de la Salut [OMS], 2024).

En resum, entendre l'ús de substàncies en dones víctimes i/o supervivents de VG requereix integrar experiències de violència, les conseqüències psicològiques del trauma i els contextos socials i estructurals que creuen les seves trajectòries vitals, evitant explicacions centrades exclusivament en el comportament de consum i afavorint una comprensió més àmplia i sensible al gènere.

4. Conclusions

L'ús i abús de substàncies continua sent un problema greu de salut pública que afecta tant homes com dones de manera rellevant, i la incorporació de la perspectiva de gènere en la seva recerca i enfocament clínic continua sent una necessitat. Malgrat els avenços aconseguits, les dones amb problemes relacionats amb l'ús de substàncies continuen enfrontant-se a situacions d'invisibilitat, més estigmatització i barreres específiques d'accés al tractament (Fonseca et al., 2021; Romo-Avilés et al., 2025). Per tant, és essencial superar enfocaments centrats exclusivament en les diferències entre homes i

dones i incorporar una perspectiva que ens permeti entendre com les normes de gènere, les desigualtats estructurals i els contextos socials condicionen les seves experiències de consum i les seves conseqüències.

En aquest sentit, l'evidència científica mostra una relació estreta entre l'ús de substàncies i la VBG, tot i que encara hi ha mancances significatives en la seva comprensió (Devries et al., 2014; Mehr et al., 2023; Weiss et al., 2022a). El consum de substàncies en dones s'ha d'entendre com un fenomen socialment situat, en què interactuen factors individuals, psicobiològics, relacionals i estructurals. Les experiències de violència, les conseqüències del trauma, les dificultats econòmiques, les responsabilitats de cura, l'estigma i l'exclusió social poden modelar situacions de vulnerabilitat particular, però també condicionar les possibilitats de recuperació i accés als recursos d'atenció (Martínez-Redondo & Arostegui Santamaría, 2021; Mehr et al., 2023).

En resum, abordar el consum de substàncies en dones víctimes i/o supervivents de VG requereix reconèixer la interacció entre ambdós problemes i evitar respostes d'atenció fragmentades. És necessari avançar cap a models integrals de prevenció, avaluació i intervenció sensibles al gènere, la detecció d'experiències de violència i que tinguin en compte l'existència del trauma. D'aquesta manera, s'evita la revictimització i es cobreixen les necessitats específiques de cada dona. Només des d'aquesta perspectiva serà possible oferir una atenció més equitativa, integral i efectiva que situi les experiències, els drets i els processos de recuperació d'aquestes dones al centre (Martínez-Redondo & Hansen Rodríguez, 2026; Romo-Avilés et al., 2024).

Referències bibliogràfiques

Ariño, M. D., Tomás, C., Eguiluz, M., Samitier, M. L., Oliveros, T., Yago, T., Palacios, G., & Magallón, R. (2011). Es pot avaluar la perspectiva de gènere en projectes de recerca? Gaceta Sanitaria, 25(2), 146–150. https://doi.org/10.1016/j.gaceta.2010.09.023

Assemblea General de les Nacions Unides (AGNU). (1993, 20 de desembre). Declaració sobre l'Eliminació de la Violència contra les Dones (Resolució 48/104). https://digitallibrary.un.org/record/179739

Bacchus, L. J., Ranganathan, M., Watts, C., & Devries, K. (2018). Violència recent entre parelles íntimes contra les dones i la salut: una revisió sistemàtica i meta-anàlisi d'estudis de cohort. BMJ Open, 8(7), e019995. https://doi.org/10.1136/bmjopen-2017-019995

Beltrán-Arzate, K., Hodson, K., Tes, H. K., Bowyer, S.-A. H., Ratliff, H. C., Abraham, M. M., Johnson, E., Harris, M., & Jaekel, J. (2021). Risc contextual i perfils psicosocials de mares consumidores d'opioides: un estudi de mètodes mixtos. Women's Health, 17, 17455065211060624. https://doi.org/10.1177/17455065211060624

Bueso-Izquierdo, N., & Moreno-Manso, J. M. (2024). Violència de gènere: Acció en l'àmbit educatiu amb víctimes infantils. Universitat d'Extremadura, Servei de Publicacions.

Bueso-Izquierdo, N., Pérez-García, M., & Hidalgo-Ruzzante, N. A. (2021). Conseqüències psicològiques i neuropsicològiques de la violència basada en el gènere: implicacions clíniques i forenses. Journal of Psychopathology and Clinical Psychology, 26(2), 123–135.

Cafferky, B. M., Mendez, M., Anderson, J. R., & Stith, S. M. (2018). Consum de substàncies i violència de parella íntima: una revisió metaanalítica. Psicologia de la violència, 8(1), 110–131. https://doi.org/10.1037/vio0000074

Caldentey, C., Tirado-Muñoz, J., Ferrer, T., Fonseca, F., Rossi, P., Mestre-Pintó, J. I., & Torrens, M. (2017). Violència de gènere en dones amb consum de substàncies ingressades a l'hospital general: cribratge i prevalença. Addiccions, 29(3), 172–179. https://doi.org/10.20882/adicciones.738

Campbell, J. C. (2002). Conseqüències per a la salut de la violència de parella íntima. The Lancet, 359(9314), 1331-1336. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(02)08336-8

Clemente-Teixeira, M., Magalhães, T., Barrocas, J., Dinis-Oliveira, R. J., & Taveira-Gomes, T. (2022). Resultats de salut en dones víctimes de violència de parella íntima: un estudi real de 20 anys. International Journal of Environmental Research and Public Health, 19(24), 17035. https://doi.org/10.3390/ijerph192417035

Daugherty, J. C., García-Navas-Menchero, M., Fernández-Fillol, C., Hidalgo-Ruzzante, N., & Pérez-García, M. (2024). Causes provisionals d'alteracions cerebrals i neuropsicològiques en dones víctimes de violència de parella. Brain Science, 14(10), 996. https://doi.org/10.3390/brainsci14100996

Delegació Governamental contra la Violència de Gènere. (2025). Macro-enquesta sobre la violència contra les dones 2024. Ministeri d'Igualtat. https://violenciagenero.igualdad.gob.es/violenciaencifras/macroencuesta-de-violencia-contra-la-mujer-2024/

Delegació Governamental contra la Violència de Gènere. (2026). Morts per violència de gènere [Registre Estadístic]. Ministeri d'Igualtat. Recuperat el 17 d'octubre de 2026 de

https://violenciagenero.igualdad.gob.es/violenciaencifras/victimasmortales/fichamujeres

Devries, K. M., Child, J. C., Bacchus, L. J., Mak, J., Falder, G., Graham, K., Watts, C., & Heise, L. (2014). Victimització per violència de parella íntima i consum d'alcohol en dones: una revisió sistemàtica i meta-anàlisi. Addicció, 109(3), 379–391. https://doi.org/10.1111/add.12393

Devries, K. M., Mak, J. Y. T., García-Moreno, C., Petzold, M., Child, J. C., Falder, G., Lim, S., Bacchus, L. J., Engell, R. E., Rosenfeld, L., Pallitto, C., Vos, T., Abrahams, N., & Watts, C. H. (2013). La prevalença global de la violència entre parelles íntimes contra les dones. Science, 340(6140), 1527-1528. https://www.science.org/doi/10.1126/science.1240937

Dillon, G., Hussain, R., Loxton, D., & Rahman, S. (2013). Salut mental i física i violència entre parelles íntimes contra les dones: una revisió de la literatura. International Journal of Family Medicine, 2013(1), 313909. https://doi.org/10.1155/2013/313909

Estévez, A. (2024). Perspectiva de gènere en les addiccions. Spanish Journal of Drug Dependencies, 49(4), 13–15.

ESPAD Group. (2025). Informe ESPAD 2024: Resultats del Projecte Europeu d'Enquesta Escolar sobre Alcohol i Altres Drogues. Agència Europea de Drogues. https://doi.org/10.2810/3300854

Expósito, F. (2021). Psicologia social de la violència contra les dones. Piràmide

Agència Europea de Medicaments (EUDA). (2026). Informe europeu sobre medicaments 2026: Tendències i desenvolupaments. Oficina de Publicacions de la Unió Europea. https://doi.org/10.2810/8266522

Eurostat. (2026). Xifres clau sobre les condicions de vida europees: edició 2026. Oficina de Publicacions de la Unió Europea. https://doi.org/10.2785/5653978

Fernández-Fillol, C., Owczarek, M., Pérez-García, M., Karatzias, T., Shevlin, M., Hyland, P., & Hidalgo-Ruzzante, N. (2026). Una anàlisi de xarxes que explora la relació entre els símptomes del trastorn complex d'estrès posttraumàtic (CPTSD) de l'ICD-11 i les estratègies de regulació emocional en dones supervivents de violència de parella íntima a Espanya. Journal of Interpersonal Violence. Publicació avançada en línia. https://doi.org/10.1177/08862605261417331

Ferrer Pérez, V. A., & Bosch Fiol, E. (2005). Introduint la perspectiva de gènere en la recerca psicològica sobre la violència de gènere. Annals of Psychology, 21(1), 1–10.

Fonseca, F., Robles-Martínez, M., Tirado-Muñoz, J., Alías-Ferri, M., Mestre-Pintó, J.-I., Coratu, A. M., & Torrens, M. (2021). Una perspectiva de gènere dels trastorns addictius. Informes actuals d'addiccions, 8(1), 89–99. https://doi.org/10.1007/s40429-021-00357-9

Ford, A. I., Minley, K., Martin, J., Hudson, M., Snider, K., Bacani, R., Smith, R., Phillips, G., & Vassar, M. (2024). Disparitats de gènere en la recerca d'avaluació neuropsicològica en poblacions amb abus de drogues: una revisió sistemàtica. The Clinical Neuropsychologist, 38(6), 1366–1381. https://doi.org/10.1080/13854046.2024.2315741

García-Linares, M. I., Sanchez-Lorente, S., Coe, C. L., & Martinez, M. (2004). La violència íntima de la parella masculina perjudica el control immunitari del virus de l'herpes simplex tipus 1 en dones maltractades físicament i psicològicament. Medicina Psicosomàtica, 66(6), 965–972. https://doi.org/10.1097/01.psy.0000145820.90041.c0

Hidalgo-Ruzzante, N., Daugherty, J. C., Bueso-Izquierdo, N., Teva Álvarez, I., Verdejo-Román, J., & Pérez-García, M. (Eds.). (2023). Neuropsicologia de la violència de gènere. University of Granada Press. https://hdl.handle.net/10481/84507

Karr, J. E., White, A. E., Leong, S. E., et al. (2024). Funcionament cognitiu i salut mental i conductual en dones supervivents amb i sense lesió cerebral traumàtica a causa de la violència de la parella íntima. Informes de Neurotrauma, 5(1), 1089-1100. https://doi.org/10.1089/neur.2024.0120

Khantzian, E. J. (1997). La hipòtesi de l'automedicació dels trastorns per consum de substàncies: una reconsideració i aplicacions recents. Harvard Review of Psychiatry, 4(5), 231–244. https://doi.org/10.3109/10673229709030550

Krantz, G., & García-Moreno, C. (2005). Violència contra les dones. Journal of Epidemiology and Community Health, 59(10), 818–821. https://doi.org/10.1136/jech.2004.029482

Loxton, D., Dolja-Gore, X., Anderson, A. E., & Townsend, N. (2017). La violència de parella íntima afecta negativament la salut durant 16 anys i generacions: un estudi de cohort longitudinal. PloS un, 12(6), e0178138. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0178138

Martínez Redondo, P. (2008). Perspectiva de gènere aplicada a les dependències de drogues. Associació d'Entitats de Centre de Dia (ASECEDI). https://www.drogasgenero.info/wp-content/uploads/PERSPECTIVA-DE-G%C3%89NERO-APLICADA-A-LAS-DROGODEPENDENCIAS.pdf

Martínez-Redondo, P. & Hansen Rodríguez, G. (2026) Protocol per a l'enfocament integral de les dones amb addiccions o consum abusiu en el sistema de protecció per a dones víctimes de violència de gènere. Delegació governamental contra la violència de gènere. Ministeri d'Igualtat.

Martínez-Redondo, P., & Arostegui Santamaría, E. (2021). Situació de la violència de gènere i l'abús de substàncies a Espanya. Revisió d'evidències i propostes per a l'enfocament conjunt de la violència de gènere i l'abús de substàncies en els serveis d'atenció. Federació Espanyola de Municipis i Províncies i Delegació Governamental per al Pla Nacional de Drogues. Madrid

Mas Mas, J. (2022). Anàlisi evolutiva de l'enfocament interseccionalitat: en la violència contra les dones. LATAM Latin American Journal of Social Sciences and Humanities, 3(2), 758–772. https://doi.org/10.56712/latam.v3i2.145

Mehr, J. B., Bennett, E. R., Price, J. L., de Souza, N. L., Buckman, J. F., Wilde, E. A., Tate, D. F., Marshall, A. D., Dams-O'Connor, K., & Esopenko, C. (2023). Violència de parella íntima, consum de substàncies i comorbiditats de salut entre dones: una revisió narrativa. Frontiers in Psychology, 13, Article 1028375. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1028375

Montemitro, C., Cavallotto, C., Giovannetti, G., Martino, F., Pasino, A., Vicinelli, M. C., Fraticelli, S., Di Giannantonio, M., & Spagnolo, P. A. (2022). Anàlisi de la inscripció femenina en assaigs clínics per a trastorns per ús d'alcohol i substàncies: És hora de la farmacoteràpia informada pel sexe?. Assaigs clínics contemporanis, 118, 106784. https://doi.org/10.1016/j.cct.2022.106784

Observatori Espanyol de Drogues i Addiccions. (2025a). Informe 2025. Alcohol, tabac i drogues il·legals a Espanya: Enquesta sobre alcohol i altres drogues a Espanya (EDADES), 1995-2024. Ministeri de Salut, Delegació del Govern per al Pla Nacional de Drogues. https://pnsd.sanidad.gob.es/profesionales/sistemasInformacion/sistemaInformacion/pdf/2025/2025_Informe_EDADES.pdf

Observatori Espanyol de Drogues i Addiccions (2025b). Enquesta sobre l'ús de drogues

a l'educació secundària a Espanya (ESTUDES), 1994-2025. Ministeri de Salut, Delegació del Govern per al Pla Nacional de Drogues. https://pnsd.sanidad.gob.es/profesionales/sistemasInformacion/sistemaInformacion/pdf/2025/ESTUDES_2025_Informe_nacional_df.pdf

Organització Mundial de la Salut. (18 de juny de 2026). Violència contra les dones. https://www.who.int/es/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women

Organització Mundial de la Salut. (2021). Estimacions globals, regionals i nacionals de la prevalença de la violència de parella íntima contra les dones i estimacions globals i regionals de la prevalença de la violència sexual no íntima contra les dones. https://www.who.int/es/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women

Organització Mundial de la Salut. (29 de novembre de 2012). Entendre i abordar la violència contra les dones. Premsa de l'OMS. https://www.who.int/publications/i/item/WHO-RHR-12.35

Pérez-González, M., Daugherty, J., Hidalgo-Ruzzante, N., Pérez-García, M., & Verdejo-Román, J. (2026). Rendiment en reconeixement de memòria en dones supervivents de violència de parella íntima: un estudi de fMRI. Journal of Interpersonal Violence, 41(13–14), 4260–4285. https://doi.org/10.1177/08862605251350109

Piñón-Blanco, A., Vergara-Moragues, E.. , Vilar López, R., Calderón-Cruz, B., Fernández-Palleiro, P., Lage-López, M. T., Vázquez-González, M., Carrera-Machado, I., Lloves-Moratinos, M., Viéitez-Fernández, I., Cancelo-Martínez, J., García-Torres, A., Álvarez-Batista, B., Carou-López, M., Iglesias-Rejas, L., Torrens, M., Verdejo-García, A., Otero-Lamas, F., Olivares, J. M., . . Spuch, C. (2026). Millorar la cognició social en persones amb trastorns per ús de substàncies a través del programa de formació E-motional: un estudi pilot. Dependència de drogues i alcohol, 282, 113097. https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2026.113097

Romo Avilés, N. (2010). La perspectiva de gènere en l'enfocament de l'ús i abús de drogues. Spanish Journal of Drug Dependencies, 35(3), 269–272.

Romo Avilés, N., Pérez-Amigo, J., & López-Morales, J. (2025). "Cal considerar el gènere." Relats de professionals sobre les barreres al tractament de les dones per als problemes de drogues. Problemes contemporanis amb drogues, 52(4), 488–507. https://doi.org/10.1177/00914509251334930

Romo-Avilés, N., Tarriño-Concejero, L., Pavón-Benítez, L., & Marín-Torres, J. (2024). Abordant la violència de gènere en el tractament de l'addicció a les drogues: una revisió sistemàtica de mapatge. International Journal of Mental Health and Addiction, 22(6), 3656–3682. https://doi.org/10.1007/s11469-023-01072-4

Schick, M. R., Nalven, T., Lynch-Gadaleta, B., Hostetler, K. L., Crawford, M. C., & Spillane, N. S. (2022). Inclusió i notificació de sexe, gènere i raça/ètnia en assaigs controlats aleatoritzats de tractaments no farmacològics per al trastorn per consum d'alcohol: una revisió meta-epidemiològica. Alcoholisme: Recerca clínica i experimental, 46(7), 1154–1165. https://doi.org/10.1111/acer.14850

Strickland, J. C., & Acuff, S. F. (2023). Paper del context social en l'etiologia i la recuperació de l'addicció. Farmacologia Bioquímica i Comportament, 229, 173603. https://doi.org/10.1016/j.pbb.2023.173603

Sullivan, T. P., Cavanaugh, C. E., Buckner, J. D., & Edmondson, D. (2009). Avaluació de l'estrès posttraumàtic com a mediador de la violència íntima física, sexual i psicològica i dels problemes de substàncies entre dones. Journal of Traumatic Stress, 22(6), 575–584. https://doi.org/10.1002/jts.20474

Terry, G. (2007). Violència de gènere. Oxfam GB i Practical Action Publishing. https://policy-practice.oxfam.org/resources/gender-based-violence-115394/

Tirado-Muñoz, J., Gilchrist, G., Fischer, G., Taylor, A., Moskalewicz, J., Giammarchi, C., Köchl, B., Munro, A., Dąbrowska, K., Shaw, A., Di Furia, L., Leeb, I., Hopf, C., & Torrens, M. (2018). Comorbiditat psiquiàtrica i violència de parella íntima entre dones que s'injecten drogues a Europa: un estudi transversal. Arxius de salut mental femenina, 21(3), 259–269. https://doi.org/10.1007/s00737-017-0800-3

Oficina de les Nacions Unides contra les Drogues i el Crim, i ONU Dones. (2025). Feminicidis el 2024: Estimacions globals de feminicidis entre parelles i familiars. Nacions Unides. https://knowledge.unwomen.org/sites/default/files/2025-11/femicides-in-2024-global-estimates-of-intimate-partner-family-member-femicides-en.pdf

Vilariño, M., Amado, B. G., Vázquez, M. J., & Arce, R. (2018). Dany psicològic en dones víctimes de violència de gènere: epidemiologia i quantificació del dany en marcadors de salut mental. Intervenció Psicosocial, 27(3), 145–152.

Weiss, N. H., Brick, L. A., Schick, M. R., Forkus, S. R., Raudales, A. M., Contractor, A. A., & Sullivan, T. P. (2022a). El trastorn d'estrès posttraumàtic reforça les associacions momentànies entre la desregulació emocional i l'ús de substàncies: un estudi micro-longitudinal de dones comunitàries que experimenten violència en parella íntima. Addiction, 117(12), 3150–3169. https://doi.org/10.1111/add.15992

Weiss, N. H., Schick, M. R., Contractista, A. A., Reyes, M. E., Suazo, N. C., & Sullivan, T. P. (2022b). Diferències racials/ètniques en l'abús d'alcohol i drogues entre dones víctimes de la violència intrapenetral: explorant el paper de les dificultats per regular les emocions positives. Journal of Interpersonal Violence, 37(5–6), 2826–2850. https://doi.org/10.1177/0886260520943735

Organització Mundial de la Salut. (2024). Enfocaments sensibles al gènere per a l'acceptabilitat, disponibilitat i accessibilitat de l'alcohol: Brief 11 (sèrie de resum sobre polítiques i pràctiques de control de l'alcohol). https://www.who.int/publications/i/item/9789240090125